

A TURISZTIKAI RÉGIÓK ÉS DESZTINÁCIÓK RENDSZERE KÖZÉP-EURÓPÁBAN

THE SYSTEM OF TOURISM REGIONS AND DESTINATIONS IN CENTRAL-EUROPE

Bagdi Róbert^{1*}

¹ Turizmus-Vendéglátás Tanszék, Gazdálkodási Kar, Neumann János Egyetem, Magyarország

Kulcsszavak:

turisztikai régiók
desztinációk
fenntarthatóság

Keywords:

Tourism regions
Destinations
Sustainability

Cikktörténet:

Beérkezett: 2017. szeptember 18

Átdolgozva: 2017. október 20.

Elfogadva: 2017. november 17.

Összefoglalás

2016 az elmúlt évtizedek legnagyobb változását hozta el a hazai turizmus irányítási és szervezeti keretében. Ennek legfontosabb eleme a 2016 decemberében elfogadott CLVI. törvény, amely a turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól rendelkezett. E törvény a desztinációkat tekintette a jövőbeli turisztikai fejlesztések keretének, a turisztikai régiók helyett. E tanulmányunkban a közép-európai turisztikai kereteket hasonlítjuk össze, vajon mennyiben különbözik az újonnan kialakítandó magyar modell a környező országok gyakorlatától. Az eredmények az mutatják, hogy a visegrádi országokat tekintve új megoldást jelent a magyar modell.

Abstract

The most remarkable change was brought in 2016 in the system of tourism in Hungary. The key element proved to be the Act CLVI in December, 2016 about developing of tourism destinations. The destinations will be the frame of tourism-developing instead of tourism regions. This study investigates the territorial units of tourism in Central-Europe, whether the new Hungarian system is parallel or not with the practice of the neighbouring countries. Results show that the Hungarian model was introduced as a new solution among Visegrad Group Countries.

1. Bevezetés

A tanulmány célja, hogy bemutassa a közép-európai volt szocialista országokban 1990 után kialakított turisztikai területi kategóriák (rendszerint régiók, de Magyarországon újabban kiemelt turisztikai fejlesztési térségek) rendszerét. Vajon milyen elvek mentén alakították ki e turisztikai területi egységeket? A címben megjelölt Közép-Európát, számomra jelen esetben Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Magyarország jelentik, nem kívánok foglalkozni Közép-Európa fogalmi meghatározásával és értelmezésével, mert ez nem képezi a vizsgálat tárgyát. Számos kutató közreadta álláspontját Közép-Európa – legfőképp annak keleti – határaitól, a teljesség igénye nélkül Beluszky Pál [Hiba! A hivatkozási forrás nem található.], Rétvári László [7], Süli-Zakar István [9] vagy Dövényi Zoltán [4].

* Bagdi Róbert. Tel.: +36 56 510 300 5709. mellék
E-mail cím: bagdir@szof.hu

2. Elméleti áttekintés és módszer

A régió manapság már általánosan használt fogalom számos tudományágban, definícióját tekintve azonban több megfogalmazás is létezik. Tudománytörténeti-módszertani kérdéseket terjedelmi okok miatt azonban nem kívánok részletezni, csupán az általam legszükségesebbnek vélt információkat fogalom össze. A földrajztudományban társadalmi-gazdasági szempontból komplex térségeket neveznek régiónak [10], például megkülönböztettek településhálózati régiókat. [2] A régió alapvetően egy térkategória, amellyel rokon értelmű kifejezésként szokták használni a térség, a terület, a körzet vagy akár a tartomány kifejezést is. E kategóriák közös jellemzője, hogy vannak határaik, továbbá az így lehatárolt térrészeket bizonyos térelemek meghatározott egyenlőtlensége és rendezettsége jellemez. [6] A régiók alapvetően regionalizmus és regionalizáció révén alakulhatnak ki. [8] Egyrészt, az alulról felfelé irányuló regionalizmus esetében a helyi szinten kialakult, majd hosszabb időtávon át érvényesülő tényezők egy nagyobb egészé állnak össze. Ez esetben a belső kohézió is erősnek mondható. Ha felülről lefelé alakítanak ki régiókat, akkor regionalizációról beszélünk, ez esetben inkább adminisztratív feladatkörök ellátásáról van szó. [3]

A módszertant tekintve a vizsgált országok hivatalos turisztikai honlapjairól származó információkat hasonlítottam össze. Magyarország esetében további célként fogalmazódott meg a közelmúltban, kormányhatározatban megnevezett kiemelt turisztikai fejlesztési térségek területi leírása. Végül, kiemelt célnak tekintettem, hogy – mivel az elmúlt hónapokban nem volt elérhető térkép az újonnan létrehozott kiemelt turisztikai fejlesztési térségekről – közreadjam legalább az öt közül a legösszetettebb területi kiterjedéssel rendelkező Tokaj, Felső-Tisza, Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség földrajzi kiterjedését ábrázoló térképet.

3. Eredmények

3.1. Lengyelország turisztikai régiói

Lengyelországnak vannak olyan területei, amelyek rendelkeznek helyi, összetartozást jelentő, régiós tudattal, példaként említhető Mazóvia, Nagy-Lengyelország és Kis-Lengyelország, de ugyanez megszorításokkal a lengyelek által „Visszatért Területeknek” nevezett nyugati területek (Pomeránia, Szilézia) esetében is kijelenthető. Lakosságuk viszont a II. világháború után kicserélődött. Lengyelország jelenlegi határai csak 1945-ben alakultak ki, amikor a nagyhatalmak a lengyel államot „eltolták” nyugati irányba. Lengyelország közigazgatási beosztása többször módosult az elmúlt évtizedekben. 1975-ben például 39 vajdaságra osztották fel az országot, a pártállami időkben így minden fontos vidéki város, de néhány kisebb település is központi szerepkört tölthetett be. 1998-ban megreformálták a közigazgatási rendszert és 16 nagyobb területű vajdaságot határoztak meg. A vajdaságok elnevezései történhetett a székhelyeikről, például Lublin, Opolo vagy Łódz esetében, de akár egy természetföldrajzi jellemzőre is utalhatnak, például: Szentkereszt-hegység. Alsó-Szilézia és Podkarpatkie ugyancsak ebbe a típusba sorolható, hiszen előbbi neve az Odera alsóbb folyására utal, míg „Kárpátalja” tengerszint feletti magassága a tőle délre fekvő Keleti-Beszkidéknél alacsonyabb. A történeti hagyományok továbbélését jelenti, hogy Pomeránia és Szilézia neve ugyancsak szerepel a vajdaságok nevében. Lengyelországban a turisztikai régiók területe teljesen megegyezik az egyes vajdaságok (NUTS2 szint) területével! [11]

3.2. Csehország turisztikai területi egységei

Csehország esetében úgy véljük kiindulási alpnak, a történelmi tartományokat kell tekintelnünk. A területet, amit ma Csehországgént ismerünk, alapvetően két egységből áll: Csehországból és Morvaországból (továbbá egy harmadikból, Szilézia egy kisebb részéből). Csehország mai hivatalos közigazgatási beosztásában Szilézia és Morvaország egykori határai nem jelennek meg, csak kivételes esetekben egyeznek meg a határvonalak. A közigazgatási egységek elnevezésében viszont előbukkan e két hajdani tartomány neve (Dél-Morvaország, Morvaország–Szilézia). 2010-ben a turisztikai régiók meghatározásánál még a 14 közigazgatási kerület képezte a kiindulási alapot, olyannyira, hogy csupán három szűkebb területet (Šumava, Óriás-hegység és a Cseh Paradicsom)

emeltek ki az egyes közigazgatási kerületek területéből, és lettek önálló turisztikai régióként definiálva. A 17 turisztikai régió elnevezésében néhány esetben nem elégedettek meg a hivatalos közigazgatási nevek átörökítésével. Ez utóbbiak ugyanis leggyakrabban a székhelyükről lettek elnevezve, vagy egyszerűen arról kapták nevüket, hogy az ország mely részén fekszenek (égtáj szerint), például: Kelet-Csehország. Némely turisztikai régió új vagy módosított nevet kapott, bár határai nem változtak, hangsúlyozandó a rá leginkább jellemző tulajdonságokat. Karlovy Vary kerületet Nyugat-Cseh Spa régióvá, Olomouc kerületet Közép-Morvaország-Jeseníky-hegységgé, míg a sziléziai országrészt Észak-Morvaország-Szilézia turisztikai régióvá keresztelték át. Zlín, Ústi nad Labem és Liberec közigazgatási kerületek pedig Közép-Morvaország, Északnyugat-Csehország, illetve Ceská Lipa és Jizera-hegység turisztikai régióvá váltak. [12]

E rendszer azonban kis területű turisztikai régiókat eredményezett, így a közelműtban sor került a módosításukra. A régiók helyett itt is desztinációkat határoztak meg, szám szerint hetet, kialakításukban a történelmi háttérre támaszkodtak. Morvaország és Szilézia teljes területe egyetlen desztinációt képez jelenleg, Prága különálló egysége azonban nem változott, míg Csehország maradék területeit az égtájaknak megfelelően nevezték el, sőt nyugaton és északon a közigazgatási egységek határaival is szinte teljesen tekinthető az egyezés. [12]

3.3. Szlovákia turisztikai régiói

Szlovákia 1993. január 1-je óta önálló állam. Társadalmi és szakmai vita eredménye után alakult ki a mai közigazgatási rendszer, amely alapján az országot nyolc adminisztratív kerületre osztották fel, amelyek a székhelyükről kapták az elnevezésüket. A szlovák turisztikai régiók nem igazodnak a nyolc közigazgatási kerület határához, de néhány esetben a járások határaihoz sem.

Bár területét tekintve Szlovákia a legkisebb a vizsgált országok közül, mégis itt határozták meg a legtöbb, szám szerint 21 turisztikai régiót. [13] Ezek elnevezésében viszont csak ritkán fordulnak elő városok nevei, e ritka kivételt Bratislava (Pozsony), Košice (Kassa) és Nitra (Nyitra) jelenti. Más turisztikai régiók egy-egy jellemző természetföldrajzi adottságról, vagy az adott, kisebb terület történeti nevééről lettek elnevezve. A természetföldrajzi adottságokra utalók közül Ipelsky (Ipoly folyó), Poddunajsky (Dunamente), és Tatransky (Tátra) nevezhető meg. Ugyancsak a természetföldrajzi helyzetre utal, hogy több esetben Alsó-, vagy Felső- jelzővel megkülönböztettek egyes, azonos jellemzőkkel bíró területeket, például Zemplén vagy a Garammente esetében.

A szlovák turisztikai régiók kijelölésénél fontos szerepet játszhattak a kulturális-történeti hagyományok, amelyek szükségképpen összefüggésbe hozhatók a természetföldrajzi adottságokkal is. A szlovák turisztikai régiók határainak többsége csak kisebb részben különbözik az egykori magyar vármegyék határaitól, amelynek alapvetően természetföldrajzi okai vannak. A szlovák turisztikai régiók esetében teljesen új határokat csak a Dunamentén húztak meg, a Szlovákiában Dunamenti-alföldnek hívott tájon, a Duna bal partján.

3.4. Magyarország turisztikai területi egységei

Magyarországon a régióknál kisebb egységeknek, a megyéknek vannak immár közel ezeréves hagyományai. A ma ismert régiók csak az 1990-es évek közepén kerültek meghatározásra, melynek háttérében az Európai Unió csatlakozás előkészítése állt. A területfejlesztéssel összefüggésben több törvény, rendelet látott napvilágot (például az 1996. évi XXI. tv.), melynek eredményeképpen végül létrejött a hét tervezési-statisztikai régió is.

Alapvető szempont volt, hogy a már meglévő megyehatárokat vegyék figyelembe: egy megye teljes területével sorolódott valamely régióhoz. Az így létrejövő régiók: Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Közép-Magyarország, Dél-Alföld, Észak-Alföld és Észak-Magyarország. Területüket és lakosságszámukat tekintve ezek a régiók megfelelnek az EU NUTS2 szintű régióinak. A 28/1998. (V. 13.) IKIM rendeletben került sor a Regionális Idegénforgalmi Bizottságok területi lehatárolására települési szinten, amelyek működési területének meghatározásánál a korábban már meghatározott tervezési-statisztikai régiókat, és részben az üdülőkörzeteket vették számításba. Két évvel később ezen meghatározás vált a turisztikai régiók alapjává is (4/2000. (II.2.) Gazdasági Minisztérium rendelete). A tervezési-statisztikai régióktól csupán három esetben tértek el: önálló tu-

risztikai régiót képezett a Balaton és a Tisza-tó, illetve Közép-Magyarországot Budapest–Közép–Dunavidékre keresztelték át, és hozzácsatolták Esztergomot a környező falvakkal, valamint a Börzsöny keleti oldalát. Magyarországon a turisztikai régiók tevékenysége elsősorban a marketingre terjedt ki, amely mellett még a termékfejlesztés közös megvalósítása is fontos feladatuk volt. [5] A turisztikai régiók így funkcionális szinteket képviseltek, a turisztikai kereslet és a kínálat gyakorlati megvalósulásában.

2016-ban alapjaiban változott meg a hazai turizmus irányítási és szervezeti kerete. Ennek legfontosabb eleme a 2016 decemberében elfogadott CLVI. törvény lett, amely a turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól rendelkezett. A törvény célja, hogy „az Európai Unió támogatásából vagy a központi költségvetésből finanszírozott turisztikai fejlesztések szakmai tervezése, megvalósítása gyorsabb, egységes eljárási rendben, a rendelkezésre álló források hatékonyabb felhasználásával történjék, a turizmus jövedelemtermelő képességének erősítése érdekében”. Több fogalmat definiált a törvény, köztük a kiemelt turisztikai fejlesztési térséget, amely olyan turisztikai térség, amely a beutazó turizmus szempontjából kiemelkedő jelentőségű vagy célzott fejlesztések eredményeként azzá tehető, ezért koncentrált fejlesztéséhez országos érdek fűződik. A törvény a desztinációkat tekintette a jövőbeli turisztikai fejlesztések keretének, a turisztikai régiók helyett, így a turisztikai térség (desztináció) olyan földrajzilag körülhatárolható, beazonosítható területrészt, amely a turisztikai kínálati piacon egységes fogadóterületként jeleníthető meg, épített környezeti, természetföldrajzi vagy kulturális értékek tekintetében összefüggő elemek alkotják, ezért egységes koncepcióban történő tervezéséhez, fejlesztéséhez és térségi turisztikai márka kialakításához országos érdek fűződik.

A törvény hatályba lépése után, 2017 szeptemberéig öt kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározására került sor. 2016. december 15-én került sor az első két kiemelt turisztikai fejlesztési térség településeinek nevesítésére, majd 2016. december 27-én jelent meg a Balatonról szóló 1861/2016 számú, illetve a Sopron-Fertőről szóló 1862/2016 számú kormányhatározat, amelyek melléklete részletezte a megvalósuló fejlesztéseket is. A Balaton és környékét átfogó kiemelt turisztikai fejlesztési térség területe lényegében megegyezik a Balaton turisztikai régió területével, de nem teljesen, mert például Sümeg és Veszprém az új rendszerben már helyet kapott. A Sopron és környékén meghatározott kiemelt turisztikai fejlesztési térség déli végpontját a Vas megyei Bük település adja, míg a többi település Győr-Moson-Sopron megyéhez tartozik. Helyhiány miatt e kiemelt turisztikai fejlesztési térségekről nem aduk közre térképet.

A 2017. február 21-én megjelent 1092/2017 számú Kormányhatározat a 105 településből álló Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térséget határozta meg. A röviden Tokajnak nevezett részhez összesen 73 település tartozik, nemcsak a Tokaj–Hegyaljai borvidék, hanem a Zempléni-hegység területének majdnem a teljes területe. E röviden csak Tokajként elnevezett egység területe azonban átlép Zemplénből a hajdani Abaúj vármegyébe is (sőt a Hernád folyón is egyes esetekben), a teljesség igénye nélkül Vizsoly, Gönc, Hernádvécse és Encs említhető meg e települések közül. Tokajhoz tartoznak továbbá egyes, a Bodroghözben található települések is, például Karcsa, Karos vagy Cigánd. Egy esetben még a Tiszától délre eső település is Tokajhoz lett sorolva: Rakamaz (Szabolcs–Szatmár–Bereg megye). Ennek oka valószínűleg az, hogy a Tokaj városába vezető Tiszán átívelő híd mellett fekvő kemping területe közigazgatásilag Rakamazhoz tartozik. Borturizmus, természetjárás, kulturális turizmus, vízi turizmus jellemzik Tokaj, mint kiemelt turisztikai fejlesztési térség területét. A Felső-Tisza néven meghatározott második rész egyes, a Tisza mentén fekvő falvakat foglal magába, Tiszabecstől Szabolcsig, de olyan települések is tartoznak ide, amelyek nem a Tisza mellett fekszenek, mint például Kisvárd, Gyulaháza vagy Komlód-tótfalu. Összesen 25 település tartozik e csoportba. A harmadik részt a Nyírség képviseli, de csupán 7 település tartozik ide úgy, mint: Baktalórántháza, Érpatak, Levelek, Máriapócs, Nyírbátor, Nyíregyháza és Vaja. (A kiemelt turisztikai fejlesztési térség földrajzi kiterjedését lásd az 1. ábrán) 2017. június 9-én a 140/2017. Kormányrendeletben módosították e kiemelt turisztikai fejlesztési térség elnevezését és Abaújkér-Aranyospusztát kikerült a felsorolásból.

2017 augusztusában további két kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározására került sor. Az 1550/2017 (VIII. 18.) Kormányhatározat a Dunakanyar kiemelt turisztikai fejlesztési térségbe 70 települést sorolt be. Földrajzi fekvésüket tekintve a Duna két partján közvetlenül fekvő települések (Komárom és Szob, illetve Budapest között), illetve a Börzsöny-hegység teljes területe alkotja a térséget. Az 1522/2017. (VIII. 14.) Kormányhatározat a Debrecen, Hajdúszoboszló, Hortobágy és

Tisza-tó kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról rendelkezett. Összesen 27 település alkotja e desztinációt.



1. ábra. Tokaj, Felső-Tisza, Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség települései a 1092/2017. (II. 21.) Korm. határozat alapján
 Forrás: Saját szerkesztés

4. Következtetések

Tanulmányomban négy különböző ország turisztikai területi egységeit hasonlítottam össze, amelyek más-más történeti háttérrel, hagyományokkal, természetföldrajzi stb. jellemzőkkel bírnak. Mindegyik országban létezik, működik a turisztikai régiók/desztinációk rendszere. Közép-Európa volt szocialista országaiban azonban a regionalizmusnak gyakorlatilag nincs hagyománya, amely a turisztikai régiók kijelölésére is hatott. Ez utóbbiak meghatározásánál az EU-csatlakozás miatt megalakított tervezési-statisztikai régiók számítottak a kiindulási alapnak, amelyeket felülről jelöltek ki a kormányok (az EU által ajánlott „paraméterekkel”).

Az országoként kialakított turisztikai régiók területi kiterjedése eltérő. Magyarország és Lengyelország például a NUTS2, Csehország először NUTS3, míg Szlovákia a NUTS3 szint alatti méretű régiókat határozott meg. Csehország a közelmúlt reformjával ugyancsak a NUTS2 szintű régiók kiterjedésével megegyező desztinációkat hozott létre, viszont csak Közép-Csehország egyezik meg mindkét (NUTS2, illetve turisztikai) osztályozás alapján. Morvaországban három NUTS2 szintű régió tesz ki egy turisztikai desztinációt, míg a szűken vett Csehország határai mentén fekvő NUTS2 szintű régiók területének fele-fele más-más turisztikai régióhoz tartozik. Valószínűleg nem pusztán az attrakciók száma volt a döntő tényező a területi egységek lehatárolásakor, mert akkor elméletileg Szlovákiában lenne a legtöbb, míg Lengyelországban a legkevesebb látnivaló. A háttérben egyéb okok állhatnak például az, hogy az egyes államok melyik szint fontosságát próbálják meg hangsúlyozni. Magyarországon, például annyira ragaszkodtak a tervezési-statisztikai régiókhoz, hogy az ez alapján létrehozott Észak-Alföld turisztikai régió két különálló részből áll, mert azt a Tisza-tó két

részre osztja. Ez a megoldás Európát tekintve is kuriózumnak számít. Csehországban az Óriás-hegységet és a Cseh Paradicsomot választották külön, de ahonnan kiváltak, ott a kerület maradék része önálló turisztikai régió lett. A visegrádi négyek közül Szlovákiában tapasztalható leginkább, hogy a turisztikai régiók rendszere nem (vagy csak) részben igazodik a mai közigazgatási határokhoz. (Viszont az egykori magyar vármegyék határaival már több az egyezés.) Igaz, az ország területéhez viszonyítva a 21 turisztikai régió soknak tűnik. A jelenlegi rendszerben viszont minden medence, kisebb tájegység esélyt kap az önálló arculat megtalálására. Nem lett volna szerencsés a szomszédos medencék, vagy völgyek összevonása sem.

Magyarország a kiemelt turisztikai fejlesztési térségek kijelölésével új útra lépett. Már a desztináció szó használata sem tekinthető általánosnak a visegrádi országokat tekintve, mert csak Csehország ismeri hivatalosan e fogalmat Magyarország mellett. Az új magyar turisztikai területi egységek végső száma még nem ismert, 2017 szeptemberéig öt jött létre közülük. Két jellemző azonban már biztosan kijelenthető velük kapcsolatban. Egyrészt nem lesz Magyarország teljes területe valamely desztináció része. Ennek hátterében az attrakcióhiány, vagy a nem megfelelő mennyiségű és minőségű látnivaló állhat. A turisztikai versenyképesség két évente megjelenő listáján Magyarország 2015-ben a 41. helyen végzett, épp az attrakciók minőségét (pl. vidéki kulturális látnivalókat) pontozták a leggyengébben hazánk esetében. [14] Másrészt egy turisztikai desztinációnak nem kell feltétlenül egyetlen összefüggő területből állnia, épp ez a mozaikosság reálizálódott Tokaj, Felső-Tisza, Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térségben, de még a Sopron-Fertő desztinációt alkotó 16 település sem szomszédja minden esetben egymásnak. Az újonnan kialakított kiemelt turisztikai fejlesztési térségek lehatárolása elsősorban a keresleti oldal igényeinek szempontjából történt. A desztinációban a vendég jellemzően 2-3 napot tölt, továbbá tartózkodása alatt többnyire 30-50 km-es utat jár be, vagyis a szálláshelyéről kiindulva maximálisan kb. 1 órás autótúttal képes felfedezni a környék attrakcióit. Végeredményben minél relevánsabb a desztináció lehatárolása a vendég számára, annál könnyebben márkázható, annál könnyebben értékesíthető, annál több utazási döntés generálható.

A megvalósuló turisztikai fejlesztéseknek azonban hosszú távon a fenntarthatóságnak is meg kell felelniük, sőt az ország területi egységeit tekintve bizonyos szintű egyensúlyban is kell lenniük egymással.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozok a kutatás támogatásáért, amely az **EFOP-3.6.1-16-2016-00006 „A kutatási potenciál fejlesztése és bővítése a Pallasz Athéné Egyetemen” pályázat keretében valósult meg.** A projekt a Magyar Állam és az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával, a Széchenyi 2020 program keretében valósul meg.

Irodalomjegyzék

- [1] Beluszky, P. (1995): Közép-Európa merre vagy? *Földrajzi Közlemények* 43 (3-4) pp. 223-232.
- [2] Beluszky, P. (1999): *Magyarország településföldrajza*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [3] Bujdosó, Z. (2005): Hajdú-Bihar megye kialakulásának szerepe az Észak-Alföld regionalizációjában. In: Mező, I. – Wiener, Gy. (szerk.): *Regionalizmus és önkormányzatiság*. Gondolat, Budapest, pp. 200-207.
- [4] Dövényi, Z. (1993): Tűnődések Európa határaitól a menekültkérdés kapcsán. *Földrajzi Értesítő* 42 (1-4) pp. 242-243.
- [5] Michalkó, G. (2006): *Magyarország modern turizmusföldrajza*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [6] Nemes Nagy, J. (1997): Régiók, regionalizmus. *Educatio* (III.) pp. 407-423.
- [7] Rétvári László (1995): Közép-Európa határa és határtalansága. *Gazdaság és Társadalom*, 6 (1) pp. 41-52.
- [8] Süli-Zakar, I. (1994): Regionalizmus és régió. A középszintű közigazgatás reformja Magyarországon In: Tóth, J. – Mátrai, M. (szerk.): *Térszerkezet-Régió-Vonzáskörzet-Kistérség*. 2. kötet. Székesfehérvár-Pécs, pp. 14-24.
- [9] Süli-Zakar, I. (2003): A határok és határmentiség átértékelődése Közép-Európában In: Süli-Zakar, I. (szerk.): *Határok és határmentiség az átalakuló Közép-Európában*. Kossuth Egyetemi Kiadó, pp. 30-47.
- [10] Tóth, J. (1999): Az Alföld szerepe a Kárpát-medence regionális együttműködési rendszerében. In: Baukó, T. (szerk.): *Az Alföld a XXI. sz. küszöbén*. Békéscsaba, pp. 17-26.
- [11] <http://www.poland.travel/en> [Megtekintés: 06-Jun-2017]
- [12] <http://www.czechtourism.com/Homepage.aspx> [Megtekintés: 07-Jun-2017]
- [13] <http://www.slovakia.travel/intropage.aspx?l=4> [Megtekintés: 08-Jun-2017]
- [14] http://www.turizmusonline.hu/cikk/magyarorszag_lejebb_csuszott_a_turisztikai [Megtekintés: 08-Jun-2017]